

УДК: 377.36

<https://doi.org/10.37041/2410-4434-2021-17-17>

Нестеров Олексій

аспірант Інституту професійно-технічної освіти НАПН України,

м. Київ, Україна

ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-1726-987X>,

e-mail: strahuvanya@gmail.com

ХУДОЖНЬО-ПРОЄКТНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ДИЗАЙНЕРІВ СЕРЕДОВИЩА

***Анотація.** У статті автор висвітлює питання необхідності запровадження нових тенденцій у дизайн-освіту, у навчальну систему українських освітніх закладів. Розглядає сучасні виклики освіти дизайнерів середовища та можливий шлях їх подолання. Аналізує структуру сучасної галузі дизайн-освіти. Проводить дослідження з приводу сучасного використання компетентнісного підходу для формування спеціалістів з дизайну середовища. Розглянуто також основні вимоги до сучасної підготовки дизайнерів середовища, особливості їх професії та актуальні завдання у їх підготовці.*

Досліджено поняття художньо-проектної компетентності дизайнера середовища, її структуру та компоненти. Наголошено на необхідності розвитку сучасного професіонала як сильної особистості, котра може самостійно освоювати і аналізувати великий потік інформації, з яким потрібно працювати спеціалісту. А також висвітлено основні засади впровадження поняття проектної компетентності у сучасну освітню систему. Як висновок автор стверджує, що сучасна система дизайн-освіти потребує швидких та впевнених змін задля покращення сьогоднішньої підготовки спеціалістів з дизайну-середовища.

***Ключові слова:** дизайн-освіта, компетентнісний підхід, дизайнер-середовища, професійна компетентність, художньо-проектна компетентність.*

Постановка проблеми. Вітчизняна система освіти перебуває у стані постійних змін, оновлення та реформування. Прикінцева їх

мета – підвищення гарантованої якості та ефективності професійного навчання, підготовка конкурентоспроможного фахівця, здатного реалізувати свій потенціал у нових соціально-економічних умовах, гнучко та мобільно реагувати на виклики інформаційного суспільства.

Сучасна культура, зростаюче розмаїття товарів і послуг швидко змінюють потреби людей до підходів при підготовці дизайнерів середовища. У світлі цього сфера дизайну середовища потребує висококваліфікованих, компетентних фахівців, здатних в мінімальні терміни проєктувати вироби, економічно доцільні для виробника, що задовольняють зростаючі культурні запити споживачів і зберігають чітко виражений національний імідж, який є сьогодні запорукою успіху, як в масштабах країни, так і на міжнародному рівні.

Пріоритетом розвитку сучасної системи освіти України є компетентнісний підхід. До якості освіти пред'являються нові вимоги, так як її зміст повинен відповідати поставленим часом завданням. У сучасній дизайн-освіті основним завданням є оволодіння ключовою компетентністю, основним інструментом у майбутній професії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій із зазначеної проблеми. Проблема підготовки майбутніх фахівців з дизайну є предметом дослідження багатьох науковців, зокрема питання сучасного досвіду освіти дизайнерів в Україні та за кордоном досліджували Є. Антонович, О. Генісаретський, В. Глазичев, Г. Гребенюк, В. Даниленко, А. Масимова, Є. Лазарєв, Г. Мінервін, С. Мигаль, В. Радкевич, І. Риждова, В. Сидоренко, П. Татївський, В. Тищенко, І. Туманов, О. Фурса, О. Хмельовський, Л. Холмянський, В. Шимко, М. Яковлев, В. Аронов, О. Боднар, О. Бойчук, Н. Гарін та інші. Однак питання проблеми розвитку художньо-проєктної компетентності дизайнерів середовища у процесі професійної підготовки ще не розглядалося.

Аналіз сучасної літератури приводить до висновку, що формування професійних компетентностей, зокрема художньо-проєктної як основи для розвитку особистості у дизайнерів середовища, є пріоритетом у сучасній дизайн-освіті, створює умови для їх професійного самовизначення та подальшої самореалізації.

Вітчизняні фахівці визнають, що “мова компетентності” є найбільш адекватним для опису результатів освіти», оскільки, на сьо-

годнішній день, компетентності інтерпретуються як «єдина (узгоджена) мова для опису академічних і професійних профілів і рівнів вищої освіти».

І. Туманов підкреслює, що компетентність – термін, багато в чому пов'язаний з поняттям «культура професійної діяльності» і навіть «професійні цінності і стереотипи». І хоча серед різних визначень компетентності можна знайти найпростіше, таке як «знання, досвід у тій чи іншій області», найчастіше під цим терміном розуміють складну інтегративну якість особистості, що обумовлює можливість здійснювати деяку професійну діяльність. Причому йдеться не про окремі знання або уміння, а про властивість, що дозволяє людині здійснювати діяльність цілком [3].

На думку дослідника Н. Зимівець [2], проєктна компетентність виявляється в усвідомленні сенсу і значущості проєктної діяльності, володінні спеціальними знаннями, уміннями і навичками (вирішувати проблеми на основі висунення і обґрунтування гіпотез, ставити мету, планувати діяльність, здійснювати збір і аналіз інформації, виконувати експеримент, представляти результати дослідження), обґрунтованому виборі і оптимізації проєктних рішень у разі їх багатоваріантності, наявності здатності застосовувати ці знання і уміння в конкретній діяльності.

Основною проблемою для майбутнього дизайнера середовища є поєднання технічної підготовки майбутнього спеціаліста із творчою, оскільки у своїй професійній діяльності дизайнер середовища постійно вирішує як художні, так і конструктивні задачі. Творча діяльність є однією з основних складових професійної діяльності конструктора, що вимагає від фахівця, крім володіння теоретичними знаннями та практичної підготовленості до виконання всіх видів професійної діяльності, високого рівня розвитку творчих здібностей, що і поєднуються у такому понятті як художньо-проєктна компетентність.

Мета і завдання статті полягає у розкритті поняття художньо-проєктної компетентності як важливого елементу майбутньої підготовки дизайнерів середовища у сучасних освітніх закладах України.

Виклад основного матеріалу. Розвиток інформаційних і телекомунікаційних технологій в останні десятиліття вплинули на процес глобалізації. Багаточисельні дискусії навколо цього поняття свідчать, що під глобалізацією розуміється низка змін, що розг-

лядаються як свідчення нового типу економіки – «економіки знань».

Сучасний етап модернізації українського суспільства висуває нові вимоги до якості професійної підготовки випускників вищих навчальних закладів, одним з головних показників якого виступає таке особистісна якість, як професійна компетентність, що характеризується сукупністю спеціальних знань і умінь, необхідних для вирішення професійних завдань. Особливі вимоги суспільство висуває до якості підготовки фахівців-дизайнерів, діяльність яких пов'язана з виробництвом проєктів, які відповідають матеріальним, естетичним і духовним потребам людини і характеризується постійною готовністю до адаптації в мінливому світі дизайну, ринку товарів і праці, модернізації технологічних процесів.

Професійна компетентність передбачає набуття фахівцем інтегративних знань і дій у кожному самостійному напрямі, а не набуття індивідуальних знань і навичок. Компетентність також вимагає постійного збагачення професійних знань, вивчення нової інформації, вміння розуміти важливі соціальні вимоги, вміння шукати нову інформацію, обробляти її та застосовувати у своїй роботі.

Отже, виникає потреба у стрімкому розвитку освітніх програм і осмисленні та дослідженні такого складного та багатогранного поняття як художньо-проєктна компетентність. Художньо-проєктна компетентність – надзвичайно широке поняття, оскільки охоплює мотиваційну, перцептивну, когнітивну, творчо-діяльну й рефлексивну сфери структури особистості, що надає можливість максимально широко розглянути підготовку майбутніх спеціалістів з дизайну середовища. Однак, якщо це поняття диференціювати на такі різновиди, як проєктна й художня компетентності, то виявиться, що кожна з них для певного мистецького фаху водночас має загальний і специфічний зміст.

Особливої актуальності наразі набуває проблема формування художньо-проєктної компетентності майбутнього випускника-дизайнера, вирішення якої потребує розробки ефективних методик та моделей формування всебічно розвиненої особистості, яка здатна не лише застосовувати отримані знання у майбутній професійній діяльності, але й постійно поповнювати та поглиблювати їх.

Світова практика і український досвід свідчать про ефективність проєктних технологій в освіті. Проєктна робота є культурно-

творчою формою діяльності, в процесі якої відбувається формування здатності до здійснення усвідомленого та відповідального вибору особистості.

Проектна компетентність характеризує здатність фахівця застосовувати знання, вміння та особистісні якості, що забезпечують готовність до виконання проектною діяльністю та її успішність, усвідомлення її соціальної значущості і особистої відповідальності за результат цієї діяльності.

Так само, дана компетентність є показником особистісного розвитку в результаті оволодіння проектною діяльністю на змістовно-процесуальному та операційному рівнях. Для сучасної освіти в усьому світі значна тенденція до посилення орієнтації на суб'єктивний досвід учня, розвиток творчості у поєднанні з відповідальністю за результат своїх дій.

Провідним принципом, покладеним в основу стратегії в галузі освіти, який охоплює всі рівні і форми навчання, є принцип безперервної освіти. Сучасна система освіти повинна спиратися на цей принцип, а отже, дизайн-освіта повинна забезпечити:

- 1) підготовку фахівця, який розуміє закони суспільного розвитку, володіє творчим світоглядом, оволодів творчим методом і творчим мисленням, композиційним майстерністю і професійними знаннями, має високий рівень культури і стійку потребу в професійній творчій діяльності;
- 2) підготовку фахівця високої кваліфікації, здатного проектувати матеріально-просторове середовище для процесів, що розвиваються, праці, побуту і суспільної життєдіяльності за законами доцільності та краси;
- 3) формування фахівця на основі раціонального поєднання загальних, гуманітарних, технічних, економічних, художньо-композиційних сфер освіти через посилення міждисциплінарної взаємодії та взаємоповнення; оволодіння опорними провідними знаннями і застосування цих знань для вирішення різноманітних завдань;
- 4) оволодіння навичками художнього і проектного моделювання на основі компетентнісного підходу до вирішення завдань дизайн-проекування у взаємодії соціальних, функціональних, технічних, економічних, художньо-композиційних чинників; вміння в проектуванні врахову-

- вати умови індустріального будівельного виробництва, використання нових технологій і ефективних матеріалів;
- 5) освоєння фахівцем обраної професії на високому науково-теоретичному рівні з залученням інформації із суміжних галузей знання: філософії, соціології, психології, економіки, інформатики тощо;
 - 6) оволодіння практичними навичками самостійного освоєння новітньої наукової інформації для систематичного самоосвіти після закінчення закладу освіти.

У цілому, вивчення педагогічної літератури з проблеми професійної компетентності, з історії становлення цього поняття показує всю неоднозначність, поліструктурність, багатокomпонентність поняття «компетентність», складність його трактування і самої ідеї компетентності. Однак, на основі аналізу існуючих думок, можна зробити деякі узагальнення. Компетентність є інтегративним конструктом, що включають не тільки знання, вміння і навички, але також діяльні здібності, досвід, компоненти, що має на увазі виключність їх у професійно значущій ситуації, в контекст майбутньої дизайнерської професії.

Згідно з багатоаспектною спрямованістю художньої і проектно-творчої діяльності дизайнера середовища, оволодіння змістом навчання повинно забезпечувати:

- усвідомлення соціальної значущості дизайнерської діяльності та професійної відповідальності дизайнера;
- освоєння основних законів і закономірностей розвитку науки, техніки, культури, мистецтва;
- оволодіння практичними навичками різних видів образотворчого мистецтва, проектної графіки, комп'ютерними технологіями;
- формування досвіду реалізації художньо-проектного задуму у практичній діяльності.

Однією з причин низької ефективності освітнього процесу в мистецьких закладах вищої освіти визнають пасивну позицію професорсько-викладацького складу кафедр дизайну щодо впровадження в навчальний процес інноваційних педагогічних, комп'ютерних та інформаційних технологій навчання. На нашу думку, важливу роль у підвищенні ефективності процесу професійної підготовки майбутніх дизайнерів середовища у мистецьких закладах вищої освіти, у зростанні рівня фахової майстерності

професорсько-викладацького складу, мотивації студентів і викладачів до успішного навчання може відіграти спрямованість їхніх зусиль на розвиток проєктної культури.

Дизайн як вид творчості має ряд спільних рис з художнім видом діяльності людини, зазначених у дослідженнях з педагогіки, психології мистецтва, художньої педагогіки, і розглядається як предмет діяльності того, хто навчається (тобто як явище, що характеризується образністю, метафоричністю, емоційністю); продукт діяльності (що визначає цілісність логічного і образного, емоційного і раціонального, матеріального і духовного, теоретичного і практичного); результат діяльності, який обов'язково пов'язаний із перетворенням самих суб'єктів діяльності в результаті створення і споживання художньо-проєктного продукту.

Професійна творчість дизайнерів середовища показує себе у процесі вирішення нестандартних завдань в різноманітних ситуаціях, що виникають у сфері професійної діяльності. У цих ситуаціях фахівцеві необхідно вирішувати професійні завдання в умовах, що не дозволяють використовувати наявний у нього досвід або обмежують його використання. Тому підготовка до професійної діяльності у таких ситуаціях передбачає їх прогнозування і проєктування у процесі навчання, що вимагає відповідного корегування змісту освіти в аспекті розвитку професійної творчості студентів і формування їх професійної компетентності. Саме такий підхід може сприяти практичному вирішенню завдань підготовки фахівців, дозволить сформулювати критерії оцінки професіоналізму.

Узагальнюючи різні підходи до визначення структури компетенцій, Н. Волгіна зазначає, що більшість авторів виділяють в ній когнітивну і особистісну складові. У свою чергу, когнітивна складова включає два компонента. Перший – психолого-педагогічний – визначає рівень сформованості системи знань, включає теоретичні та методологічні основи предметної галузі. Другий – діяльнісний, або функціональний, - визначає ступінь сформованості практичних навичок, дозволяє оцінити вміння застосовувати теоретичні знання на практиці, здатність приймати рішення як в стандартних, так і в нестандартних ситуаціях. Особистісна складова визначає мотиви та ціннісні установки особистості в процесі здійснення діяльності, ставлення до діяльності [1].

Художньо-проєктну компетентність можливо уявити в вигляді сукупності ряду факторів готовності до:

- аналізу проектних умов і формування проектної задачі (проектного завдання);
- передпроектного дослідження;
- планування роботи над дизайн-проектом;
- формування художньо-проектної концепції дизайн-проекту;
- виконання візуалізації художньо-проектної концепції дизайн-проекту;
- розробки і оформлення конструкторсько-технологічної частини проекту;
- аналізу результатів дизайн-проектного рішення, проектної діяльності;
- дизайнерського супроводу практичної реалізації дизайн-проекту.

У структурі художньо-проектної компетентності майбутніх дизайнерів середовища кожен компонент не тільки володіє специфічним змістом, а й виконує самостійну функцію. Наприклад мотиваційний компонент виконує спонукальну функцію, котра спрямовує і регулює усі інші функції, когнітивний компонент - пізнавальну, а діяльнісний компонент виконує технологічну та інструментальну функції.

У результаті освітнього процесу в студентів повинен бути сформований цілісний професійний напрям, що дозволить їм успішно виконувати художні та проектно-творчі завдання, взаємодіяти з іншими людьми. Цей напрям може бути визначений як цілісна професійна компетентність дизайнерів середовища, яка проявляється у діях, діяльності, поведінці і вчинках у професійній роботі.

Постійний технологічно-науковий процес призводить до того, що у сфері дизайну кількість інформації, яку потрібно отримувати у процесі навчання, дуже стрімко зростає, а технології та програмне забезпечення, котрі були актуальні ще декілька років тому, стають застарілими і на їх зміну приходять нові, але у сучасній системі освіти не передбачені настільки стрімкі зміни через дуже заповільнений процес впровадження нових технологій та методик і відсутності гнучкості самої системи дизайнерської освіти.

Сам по собі дизайн як творчий метод, процес і результат художньо-технічного проектування є досить динамічною структурою і тому виникаючі проблеми дизайн-освіти вимагають відповідних швидких рішень. Рішення, як і сама проблема, має еволюціонувати та змінюватись. Відповідно мають еволюціонувати методики

викладання. У них треба враховувати, що дизайнер самостійно визначає та формулює цілі та завдання проєкту. Але сучасна система освіти концентрується більше на формуванні компетентності студента, ніж на поглибленому суб'єктивному розвитку особистості, яка б могла власноруч ставити перед собою задачу та вирішувати її.

З огляду на сказане, вважаємо, що художньо-проєктна компетентність майбутніх дизайнерів середовища відображає готовність і здатність використовувати знання і вміння щодо художньо-проєктної діяльності для вирішення професійних завдань, реалізуючи при цьому професійно-значущі особистісні якості.

У проблемній та суперечливій ситуації, що склалася сьогодні в дизайн-освіті, варто говорити, насамперед, про навчальний процес: зміст, завдання, етапи, інструменти, засоби подання інформації та засоби, що сприяють засвоєнню знань, умінь, навичок, здібності. Процес охоплює різні дисципліни, які викладаються різними фахівцями і вирішують проблеми різного характеру: суто теоретичні чи суто практичні.

Фундаментальна методологічна настанова вітчизняної дизайнерської освіти полягає в необхідності формувати дизайнера в двох найтіснішим чином пов'язаних між собою планах – теоретичному і практичному. Важливо з самого початку встановити органічний взаємозв'язок всіх теоретичних і практичних дисциплін; лише в цьому випадку їх сукупність наповниться в свідомості учня конкретним змістом. Необхідно, крім того, домогтися таких умов, при яких знання, отримані в ході вивчення теоретичної частини різних дисциплін, могли бути ефективно реалізовані у творчому процесі дизайнерського проєктування у професії дизайнера середовища. Саме тому розвиток художньо-проєктної компетентності має формувати майбутнього фахівця з дизайну середовища як всебічно розвиненого та самостійного професіонала.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок. Можна стверджувати, що компетентнісний підхід є способом досягнення нової якості освіти, він визначає напрям зміни освітнього процесу, пріоритети, змістовний ресурс розвитку, і це обумовлює новий підхід до оцінки освіченості людини, так як тільки знання, вміння і навички вже не дозволяють повністю показати, виміряти рівень якості освіти.

Виявлено, що якісна складова підготовки сучасного фахівця вимагає модернізації існуючої системи навчання: приведення інформаційно-змістової складової професійної підготовки у відповідність до рівня професіоналізації, встановлення не тільки міждисциплінарних, а й міжгалузевих зв'язків. Це сприяє формуванню у студентів цілісної системи необхідних знань, навичок і особистих якостей, що забезпечують готовність до здійснення професійної діяльності, а відповідно і формування професійної компетентності.

Розглянуто поняття художньо-проектної компетентності дизайнера середовища як вміння здійснювати професійну діяльність у рамках освоєних професійних компетенцій, що дозволяють реалізувати знання, навички та особисті якості в процесі прийняття рішень, необхідних для здійснення успішної діяльності сучасного дизайнера.

Таким чином, художньо-проектна компетентність носить складний, багатоступінчастий характер. Становлення студента як суб'єкта професійної діяльності відбувається в процесі інтеріоризації зовнішніх регуляторів (професійних норм і принципів) у внутрішньо-особистісному плані, у результаті чого формується система професійних ціннісних орієнтацій і суб'єктна позиція майбутнього фахівця, як система його поглядів і настанов по відношенню до власного особистісного та професійного саморозвитку.

Компетентнісна спрямованість підготовки майбутніх дизайнерів середовища, зокрема художньо-проектно-психологічного аспекта, забезпечується сукупністю знань, умінь і особистісних якостей, які дозволяють не тільки професійно володіти законами художньої і проектної творчості, але і здійснювати творчу діяльність на професійному рівні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Волгіна Н. Ю. Система средств оценки развития готовности исполнять общие компетенции как инструмент подготовки специалистов среднего звена. URL: http://www.infostrategy.ru/conf2014/tezis/3_volgina.pdf (дата звернення 22 лютого 2021 року).
2. Зимівець Н. В. Формування проектної компетентності особистості в освітньому середовищі шляхом реалізації соціальних ініціатив URL: <http://distance.dnu.dp.ua/ukr/conference/2015>

/ osvitniy_dosvid_v_Ukraini/Zimovets. Pdf (дата звернення 19 лютого 2021 року).

3. Туманов І. Складові художньої творчості та їхнє значення для розвитку творчих здібностей у процесі навчання мистецтву. *Вісн. Львів. ун-ту. Сер. пед.* 2008. Вип. 23. С. 38-45.

REFERENCES

1. Volgy`na N.Yu. Sy`stema sredstv ocenky` razvy`ty`ya gotovnosty`y`spolnyat` obshhy`e kompetency`y` kak y`nstrument podgotovky` specy`aly`stov srednego zvena URL: http://www.infostrategy.ru/conf2014/tezis/3_volgina.pdf

2. Zy`mivecz` N. V. Formuvannya proektnoyi kompetentnosti osoby`stosti v osvith`omu seredovy`shhi shlyaxom realizaciyi social`ny`x iniciaty`v URL: http://distance.dnu.dp.ua/ukr/conference/2015/osvitniy_dosvid_v_Ukraini/Zimovets.pdf.

3. Tumanov I. Skladovi xudozhn`oyi tvorchosti ta yixnye znachennya dlya rozvy`tku tvorchy`x zdibnostej u procesi navchannya my`stecztvu / I. Tumanov // *Visn. L`viv. un-tu. Ser. ped.* - 2008. - Vy`p. 23. - S. 38-45

Alexey Nesterov

ARTISTIC AND PROJECT COMPETENCE OF ENVIRONMENTAL DESIGNER

Abstract. In the article author highlights need to introduce new trends in design education in the educational system of Ukrainian educational institutions. Considers the current challenges of design education of environmental designers and possible ways to overcome them. Analyzes the structure of the modern branch of design education. Conducts research on the modern use of the competency approach for the formation of specialists in environmental design, as well as the concept of competence in the scientific literature. He analyzes the basic requirements for modern training of environmental designers, the peculiarities of their profession, and today's challenges in their training.

Explores the concept of artistic and design competence of the environment designer, its structure and components. Emphasizes the need to

develop today's professional as a strong person who can independently master and analyze the large flow of information that needs to work with today's specialist. He also highlights the basic principles for the implementation of the concept of project competence in the modern educational system and identifies the main components of personality that should be formed to improve the training of future environmental designers in design education.

In conclusion, the author argues that the modern system of design education needs rapid and confident changes to improve the current training of design professionals. And artistic and project competence as a link between theoretical and practical knowledge of the future environmental designer is a way to achieve the introduction of modern methods and approaches to today's design education in Ukraine and will positively affect the training of future environmental design professionals.

Keywords: *design education, competency approach, environment designer, professional competence, art and design competence*

Дата подання рукопису: 5 квітня 2021 р.

Дата прийняття до друку: 13 травня 2021 р.